

Prošli su Švernik i Švarcman.
Prošao je i Glinka. Pokvareni tip.
Projurila je Bondarenko. Dobacila je u trku:

— Jeste li vidjeli Usova?

Prošla je Sajtanova s oteklim žljezdama.

— Jesi li joj uvalio? — pitao je Arutjunov koji je još uvijek smrdio na deveriku i pivo.

— Aha — rekao je Bogatkin.

— Kako je bilo? — zainteresirao se mini-jaturni Harkevič.

— Vrištala je — rekao je Bogatkin.

— To je dobro — odobrio je Arutjunov.

— A gdje vam je prijatelj Ždanov? — za-pitao je Bogatkin.

— Otišao je — odgovorili su Harkevič i Arutjunov.

Prošao je Ždanov koji je otišao.

Bogatkin je gromko kihnuo.

»Zanimljiva stvar — pomislio je Bogatkin, iseknuvši se. — Na izgled je Lidija Ivanovna tako inteligentna, tako delikatna žena, a iz guzice joj rastu guste crne dlake...«

— Paradoks — šapnuo je Bogatkin. Bio je prehladen i melanholičan.

Prevela Dubravka Ugrešić

NAPOMENA PREVODIOCA

Ona »mlada« sovjetska proza koja se pojavila u šezdesetim godinama, već odavno nije mlada. Gladi-lin, Kuznjecov, Vladimir, Aksjonov, autori koji su u sovjetskoj prozi prvi navukli traperice, ne nose ih već odavno. Sedamdesete godine donijele su nova ime-na, novu tematiku i nova stilska obilježja. Jurij Tri-fonov, Valentin Rasputin, Vasilij Bikov, Andrej Bitov, Fazil Iskander i mnogi drugi danas su najzreliji pred-stavnici suvremene sovjetske književnosti.

Međutim, o kretanjima u onoj »najmlađoj« sovjetskoj prozi — teško se može dobiti neka suvislija slika. Čini nam se da ipak postoje neki nagovještaji inovacijskih pomaka u toj »novoj« prozi u odnosu na postojeću.

Vrlo raširenom modelu tzv. urbane proze, čiji je najpoznatiji predstavnik Jurij Trifonov, priključili su se mladi — Ljudmila Petruševska i Pjotr Koževnikov. Mladi pripovjedači donose novi rakurs: sužen, škrt, siromašan; oni ne sude i ne osuđuju — oni naprosto registriraju svijet banaliteta svakidašnjice. Oni kao da su odbacili traperice, njih to više ne zanima, i ostali potreseni tjeskobnošću i ružnoćom svijeta koji ih okružuje, i kao da nemaju snage za protest. Mladi autor Jevgenij Popov nastavlja se na bogatu rusku novelističku tradiciju. Iako se na prvi pogled čini da se Popov priklanja realističkom konceptu »bilježenja života«, pomnijim čitanjem uočavamo vrlo visok stupanj beletrizacije, korištenje motiva i gotovih fabula — živu korespondenciju s ruskom novelističkom tradicijom (Gogolj, Čehov, Zoščenko), umješno mijenjanje tehnika, ironiju i autoironiju, ogoljavanje autorskog postupka itd.

Viktor Jerofejev (1947), čiju pripovijetku *Ljubav* donosimo u prijevodu, pripada istoj generaciji i poznat je kao autor studija o L. Šestovu i De Sadeu.

Zanimljiv je po tome što u mladu sovjetsku prozu pokušava unijeti i erotske motive. Osim tematike »otudeno« erotizma, Jerofejeva u prozi zanimaju prije svega eksperiment, konstrukcija, igra. On pokušava graditi prozu kao poeziju — na suprotstavljajući nekoliko tematski različitih slojeva i dobijajući značenja iz sudara tih slojeva. Često se koristi predlošcima iz ruske prozne tradicije. Novela koju donosimo u prijevodu (iako je izbor ekscentričan, odnosno ne karakterizira zbivanja u suvremenoj sovjetskoj prozi) zanimljiva je po korištenju predložaka iz ruske prozne tradicije. Jerofejev na momente preuzima stil Danila Harmsa, a koristi se inače čehovljevskim (i ne samo čehovljevskim) vodviljskim zapletom. Zanimljiva je na početku, i u okviru kojega se kreće, Jerofejev ironizira i »brutalno« opovrgava.

proza polja

Oproštaj od Subotice

petko vojnić purčar

U posljednje vrijeme ponestaje im snage i odlučnosti da zavladaju širim prostorom od njihove četvrti. Nemaju razbijača koji bi ponio najveći teret kad otpočne gužva i tučnjava. Veliku nadu polazu u mišiće Malog Luke, Lukice, ali je on miran, nezainteresiran kao steona krava. Nade se blizu gužve, ali je samo neutralan promatrač, i već na samome početku nekamo ispari, ostavljajući Kalora, Joška, Tomu, Ivana i Miloša da se sami vade iz drekā i nevolje.

Nastanjuju *Gat*, kvart što se pipavo širi od Male crkve, vašarišta, Kalvarije do Bajskog puta i Kera. Nakon toga nalazi se vatrogasna stanica i bulevari koji utječu u središte grada. Zapodijevanje kavge odigravalo se obično po rubovima kvartova u predgrađu ili u samome centru, gdje su plesne dvorane, korzo, kavane, buffeti, kina, kazališta, uredi, prodavaonice, kolodvor. Bješniji od mačka, čuvali su momci svoj prostor, svoju četvrt, i jao si ga onome tko se drsko usudi šepirati na tuđoj zemlji, pogotovo noću, kada se doprati neka djevojka. Taj bi se morao ispričati i pokloniti Kaloru da spasi kožu od bubotaka; u protivnom mijenjao bi mu se *lični opis*, nosio je plavu šljivu ispod oka i još ponegdje.

Čime je Kalor zaslužio da bude vođa skupine ili, pravim imenom rečeno, bande gatske? Fizički izgled više nego skroman. Jedva doseže prosječnu visinu, tanak poput pruta, a djevojačkim rukama, s jedva vidljivim mišićima, licem koščatim, s dva usijana oka i s pogledom koji nikad ne odaje što misli, što je naumio. Odjeven u tamno-plavo odijelo, kada ide na korzo, ples ili u kino, još bi se više izdužio, isticalo se njegovo krhko tijelo. Roditelji odavno digoše ruke od njega. Prodavali su na tržnici voće i povrće, i ljeti i zimi. Kalor se bavi golubarstvom, drži takozvane letače. Milina je bila gledati kako bijeli, sivi, crni i crveni letači kružno osvajaju sve dalji i viši prostor, gubeći se u oblacima, da bi se za dva-tri sata leta spustili zadihano na krov. Kružno, rastresito letenje pomaže da se privuče tuđi golub. Sleti skupa s jatom, ili se zadrži na vrhu krova, gdje su drvene hvatalice za noge, ili pak omanji kavez opleten žicom. No, ostavimo se golubarstva (premda se moglo dosta zaraditi na golubovima, pa čak i živjeti od njih) i vratimo se Kaloru. Kada su pitali kvartovskoga šaljivčinu, Đuru Pupetu, zašto je Kalor tako moćan i opasan, on je prizvao riječi iz narodne pjesme — *Srce u junaka*, u tome je tajna i zato ga se boje i momci koji boksaju, kao džudaši. U još jednoj vještini Kalor bijaše nadmašiv — u upotrebi kratke lagane sjeki-

re slične indijanskom tomahavku. Baratao je njome kao žongler. Stala bi mu ispod sakoa i ne bi se ni primjećivala. Sjekiricu je vadio tek kada bi uvidio da i protivnici koriste slična pomagala: željezne šipke, štapove, noževe, lance s bicikla... Ponajbolje su zapamtili Kalorovu sjekiricu Zoran iz Sente i Rudika iz Kertvaroši.

Joško, Tome, Ivan i Miloš, najuža jezgra bande, bijahu također opremljeni — prvi željeznom šipkom, drugi bricom i bokserom, treći, Ivan, lancem s bicikla, četvrti, Miloš, bičem s olovnim kuglicama na kraju. U slučaju veđih, međukvartovskih gužvi, mogao je Kalor računati na trideset do četrdeset momaka opremljenih bokserima, letvama, pištaljkama, čegrtaljkama, šipkama, kandžijama, kajševima, i koječim drugim. U *Gatu* je bilo još mladića, ali su se klonili tučnjavā. Zapravo, kada su i dolazili i svrstavali se s momcima koji su već doživjeli ratno krštenje, ostajali su do prvog razbitog i raskrvarenog nosa, a onda su bježali kao zečevi. Zanimljivo je da je u tim žestokim okršajima bilo ozlijeđenih i teže ranjenih, ali nikada usmrćenih. Tih poratnih godina i milicija se jedva snalazila i nije mogla pronaći metodu koja bi stala na put nicanju grupa i bandi siledžija. Trebalo je da prođe nekoliko godina dok nije iskorijenila i raspršila mlade megdandžije.

Kada se nije tukla s domaćim momcima, Kalorova gatska banda hvatala se ukoštac s »dotepencima« koji su u grad došli da izvrše tečajevе i škole. Većina ih je bila zastavljena u školovanju zbog rata. Brkati, ozbiljni, gorštaci i ostali. Drukčije se nose, drukčije govore, domaće momke gledaju s visoka i nije onda čudnovato što imaju više uspjeha kod djevojkā. I to su bili česti povodi tučnjava. Čarke su počinjale na plesu, kada su ovdajšnji momci i došljaci prilazili istim djevojkāma koje su se snebivale, jer su znale da neće izići na dobro bilo kako da se odluče. Jedan od mladića ostat će us-

kraćen, njegov muški ugled će pasti i činit će mu se da svatko na plesu vidi njegovu sramotu i poraz. Rijetko se momački dvoboj odigravao tu, na licu mjesta. Pokret rukom i očima dostatno je govorio da će se naći poslije plesa u dvorištu ili na ulici, gdje će se odigrati tučnjava. Rijetko su, također, momci izazivali sami. Izlazili su u njihovi znanci, ne da budu objektivni promatrači ili navijači, već su ulijetali na poprište čim bi uvidjeli da je njihov čovjek inferioran, da po njemu pljušte udarci, a on slabo, nikako uzvraća. I tada se masa razdvajala, nezainteresirani bježe, premda i oni, ni krivi ni dužni, ako nisu hitri, dobiju poneku pljusk, bubotak iza vrata, po leđima, u želudac. Tučnjava se razvija kao požar. Uvlači nove borce, ratište se širi, ako se započne u dvorištu, pljenušavo se razlije po ulici, ruke rade slične pokrete, ponetko koristi noge, stjenje se, hropće, zapomaže, prijeti, psuje, leleće, ili, pak, zavlađa iznenadna grobna tišina. Ljigavi jezik smrti dodiruje momke. Tada se oni osvješćuju, uvlače se u njih strah, jeza, naslućivanje nesreće i, umjesto da navale još žešće, kako nalaže ratna taktika, oni se raspršavaju, ostavljaju poprište i prijatelje i — bježe.

Osim Kalorove bande, proćulo se još njih trinaest: Perina iz Kera, Lelina iz Maloga Bajmoka, Bencikina iz Bajnata, Zoranova iz Sente, Bracina iz Vučjeg dola, Rudikina iz Kertvaroša, Jencikina iz Baje, Bodina, Lalina i Bakšina iz centra grada, Belina iz Dudove šume, Gezina iz Radanovca i Matijina iz Sandora. U ostalim četvrtima bijahu samo grupice i pojedinci koji su također svoju energiju i snagu trošili u tučnjavama, ali se glas o njima nije dalje mogao čuti. Često bi se netko od njih priključio susjednoj kvartovskoj grupi. —

Gužva i tučnjava se predosjećaju u zraku, jednako u toplome lipnju i u hladnoj veljači. Ljeto bi skupilo Kalorove pajdaše, te bi predvečer, dovlačeći se iz širokih prašnjavih ulica, zasjeli na prostran travnjak pred njegovim domom. Svi dolazahu opuštenih udova, naoko nezainteresirano, i dok bi se jedni kuražno upućivali u Kalorovo dvorište, drugi bi lijeno polijegali na travu, motreći ljude, rijetke automobile, teretnjake što dižu silnu prašinu koja se sliježe po obrvama. To je usud svih koji žive u predgrađu nizinskog grada. Na tim skupovima, posijelima, u plandovanju, najtiši su dječaci koji grozničavo bulje u poznate delije, slušajući kako prepričavaju nedavne bitke. Najrječitiji, gotovo kao glumac, bijaše Ivan, zvani Bicikl (specijalist u rukovanju lancem bicikla). Priča se da je mogao sam razbiti grupu momaka tako što se čigrao okretao, zamahivao lancem i pogadao glave, ramena i leđa protivnika. Od višegodišnjeg mlavljenja ostala su mu dva duboka ožiljka, jedan na licu, posred obraza, a drugi iznad zgloba desne ruke. Kada je prepričavao tučnjave, nije dopuštao nikakve upadice i upite. I kada bi ih čuo, gradio se nagluh, nije se dao zbušnjivati. Govorio je naširoko samo o onome što je držao najbitnijim. A što je najbitnije u svemu, valjda on zna, kada je glavni u događaju. Tek na kraju, kada završi pripovijest, dopušta da ga netko nešto upita, ali samo o onome što je on sam doticao. One uporne koji su željeli čuti još više i podrobnije, upućivao je na ostale očevce.

Kalor i Bela dogovorili se da će u srijedu odigrati nogometnu utakmicu u Dudovoj šumi, na pomoćnom terenu, jer na glavnome vječito igraju tvorničke i sindikalne momčadi. Obćali jedan drugome da neće ponijeti noževe i bokseve i da će se, koliko god je to moguće, ophoditi džentlemenski.

Utakmica otpočne točno u tri sata poslije podne. Odjeveni različito, od gaća i majica do trenerki i pokrpanih hlača s uvrnutim nogavicama, Kalorovi momci rastrče se žustro, odveć za početni ritam, opasno da se u takvom tempu izdrži do kraja. Zamahivali su, promašivali, udarali palcem loptu koja se spiralno okretala i padala, letjela u efeju, naskakivala na glavu, trbuh, rame. Gol nikako da padne. Stvori se prilika, mislimo na Kalorovu momčad, nakon što se

predribla cijelu obranu i s desnog krila nabaci loptu pred gol, a tamo je nespretno dočeka centar i, umjesto da je plasira u mrežu, izbacila je visoko prema atletskoj stazi. Mladarija, što je došla navijati, gnjevno zviždi, ali samo dotle dok je na zemlji onaj što je promašio, Ivan Bicikl, vješt u makljanju, ali slab u igri. A ako mu se smijju, njegov pogled ih presiječe i zaustavi. Ivan Bicikl se podigne i očisti gaće od zemlje. Nasta muk. Psihološka stanika koja se ne događa samo u igri, ne samo sportskoj, i u dramatičnom trenu čovjekova života, a ponekad i u najbezazlednijoj situaciji.

I do svršetka utakmice, doista, sve se odvijalo po dogovoru. Grubih startova je bilo, kletvi također, slanja u materinu i slično, ali su zavađene razdvajali, i igra se nastavljala. Dočim, po svršetku utakmice, Luka zvani Lukica, koji, kao što rekossmo, nije nikad sudjelovao u tučnjavi, udari blagu čvrstu protivničkom vrataru, Pipici, poznatom po samurajskom baratanju čobanskim štopom s metalnim završetkom na vrhu. Pipica uzvraća udarcem u Lukino rame, a kada ovaj ispruži ruku da se pomire, dobi takvu pljusk da onako golem zatetura, razrogači oči i zamumla. Jednom rukom prihvati se Pipičine trenerke, podigne ga u zrak i baci na Beline momke koji potrče da mu pomognu. Dok su još Kalor, Joško, Ivan Bicikl, Tome i Miloš zaprepašteno promatrali kako Luka baca Pipicu i obara Beline momke, dok se još nisu posve ni pribrali i spremili da mu pomognu, dotle je njihov prijatelj smlavio polovicu protivničke bande. Kao razbješnjeli Antej, premda nitko od momaka nije nikada ni čuo za toga mitskog junaka. Što ovo znači, pitao je Bela zaprepaštenim očima nasmijanog Kalora. Na njihov vlastiti teren došao ih je tući jaki, ali tunjavi Lukica. Što je to? I da ne bi došlo do opće tučnjave, Kalor priskoči i zaustavi Lukicu, vješajući mu se o ruke. I sam Lukica se začudi svome bijesu i snazi. Promumla nešto što se nije moglo shvatiti ni kao isprika ni kao nova prijetnja, a svega toga bijaše u njegovu neartikuliranu glasu. Da se incident zaboravi, Bela pozove sve momke na pivo u obližnji restaurant, između teniskih i košarkaških terena. Napiju se momci, razvesele, prođe ih bijes. Ali glavna tema, od koje su se udaljavali i opet joj se vraćali, bila je fanscinirajuća snaga mirnoga Lukice. Netko ga usporedi s Malim Johnom Robina Hooda. To su svi poznavali iz stripova i kina.

Ne zna se pouzdano je li se Lukici sviđalo šakanje, je li to bilo neko novo otkriće i njemu samome, neka neobjašnjiva spoznaja koju kao da je stekao nakon buđenja iz polustoljetna sna, tek on, na radost Kalorovih momaka, pristane da pođe u okršaj s »dotepencima«, u Srednju tehničku školu. Posljednja djevojka Kalorova, Jagica, krupnooka, vitka crnka, koja ne bijaše kačiperka, ali i ne uzmiclaš pred pogledima zgodnijih muškaraca na plesu, dobi snažnu pljusk zato što odbije zaplesati s naočitim, brkatim školarcem. Činilo se da će sve ostati na tome. No, Jagica zarida. Kalor je bio na drugom kraju dvorane kod improvizirana buffeta. Miloš, koji je plesao u blizini Jagice, opazi cijeli prizor. Ostavi djevojku i priđe Jagici da je utješti, istežući vrat da promotri u kojem je smjeru otišao grubijan. To mu nije bilo teško zbog jablanske visine. U to se stvori i Kalor s bočicama Kabezona. Miloš mu uzbuđeno ispričevjedi što se zbilo. Kalor utrupa u Jagicine ruke flašice i zvizne prodorno kao kada plaši golubove

ve letače. Netom dotrče Ivan Bicikl, Joško, Tome, Lukica i još tri—četiri mladića. Miloš ih povede iz dvorane, zadimljene i oznojene. U hodniku ih sačeka buljuk školara, potpuno spremnih, s letvama, kaiševima, bokserima, čakijama. Brkajlija što ošamari Jagicu stoji im na čelu i izazovno se smješka, a iza leđa drži nešto, tajno oružje, što li. Kako bijaše najbliži nastrojčenim školarcima, Lukica dobi šaku u lice, a potom ga brkati izazivač raspali hokejskim štopom. Kalor i momci prvi put ugledaše takvu vrst oružja. No, medvjedasti Lukica zgrabi ga i istrigne iz ruku brkajlije, te ga prelomi preko koljena. To ohrabri ostale. Prihvate se svojih hladnih pomagala i otpočne takva gužva i tučnjava da netko, tko bi slučajno naišao, ne bi znao tko je kome protivnik. Tučnjava se prenese u dvorište, onda na stube. Kalorovi momci, slični uvijekbanim Spartanima, stjeraju došljake u dugi, pljesnivi hodnik. Netko je glasno telefonirao miliciji, zapravo urliknuo u slušalicu, što je doprlo do Kalora. Gatski vođa dade znak svojim da se povuku. Pri izlasku, netko s prvoga kata zavilita čjepanicu koja pogodi Lukicu u tjemne. Prsne koža, te kosu i lice obli krv. Kao da je zaronio u gusti sok. Risji bijesan, Lukica se htjede vratiti, ali ga Kalor zadrži, dodajući mu svoj bijeli rubac. Dok su izlazili kroz uzani žičani otvor škole, na sporednu zamračenu ulicu, začuje se zavinjanje milicijske sirene. Zatim sve utihne. Rastanu se kod golublje tržnice. Rasprše se svojim domovima. Iste večeri pohapse i Kalora i sve momke, čak i neke koji nisu imali pojma ni što se dogodilo. Držeći ih u hladnom zatvorskom predvorju, odvodili su jednog po jednog i stravično ih pendrečili. Jauci su se prolamali cijelim zatvorom. Tek pred jutro, onako modre i podbuhle, puštali su ih kućama. Kaloru su rasjekli arkadu iznad lijevog oka. Lukici se proširi rana na glavi. Milošu izbiše zub. Jošku su stucali bubrege. I drugima tako nešto, slično.

Tada ih milicija uze pod svoje. Snažni, plećati, dolazili su im milicionari u stanove i kuće i hapsili, i vikali, tukli i prijetili, i psovali. Neki od momaka izdaval su izgreznike. Drugi su opet izmišljali i cinkarili, ne bi li sačuvali svoju kožu.

I Kalor osta sam samcat, i Bajmočanin Lela, i bajnatski Bencika, i senčanski Zoran, i Braca iz Vučjeg dola, i Rudika kertvaroški, i bajski Jencika koji rano premine (da li od šećerne bolesti, ne zna se), i Boda, i Lale, i Bakša iz centra grada, i Bela iz Dudove šume, i Geza, i Matija.

Snužden, zbuñjen, uplašen, baveći se samo golubovima, Kalor u pijanom stanju, jedne večeri, u gatskoj krčmi »Kod tri lovca«, izbode nožem, također podnapitog, željezničara koji izdahne ispod duda, ostavljajući četvoro nejakke djece i nezaposlenu ženu. O sudenju se dugo prepričavalo. Kalor dobi dvanaest godina strogoga zatvora. U tamnici, u Mitrovici, izdrža devet godina. Bijaše primjeren zatočenik. Nepovjerljiv, povučen još više u sebe. Izući u zatvoru da uzgaja biljke a posljednje godine zatočeništva postala glavni vrtlar.

Na izlasku nitko ga ne sačeka. Roditelji mu poumirali, sestre se poudale, stideći se vječito svoga brata. Mlađi brat osta u obližnjem selu, u prihvatilištu za mentalno zaoštale. Trošnu rodnku kuću od čerpiča srušili mu. Tko je dobio koliko tala, nikad ne sazna. Stariji naraštaji počeli ga već zaboravljati, a mladima bude neznanac, gotovo tudinac. Đuro Pupeta još tu i tamo pripovjedi kako izbacuje koks iz vagona da bi se prehranio. Zatim i Pupeta umukne. Trgovački putnik »Beka« ispričevjedi mlađoj Karlovoj sestri kako mu se učinilo jednom da je sreo Kalora, posve slučajno. Sjedio je s njim, pročelavim li bezubim, u novosadskom hotelu, i tad mu je rekao da je i on trgovački putnik. Ali čiji? »Varteksov«, »Unisov«, »Mebllov«? Pio je vinjak, dok su mu prsti i brada podrhtavali. Još jednom se čulo za Kalora, da je konobar u Švicarskoj. I od tada više nitko i nikada nije čuo za Kalora. Kao da nikada i nije postojao — ni on, ni njegovi prijatelji, ni njegovi protivnici, ni roditelji...